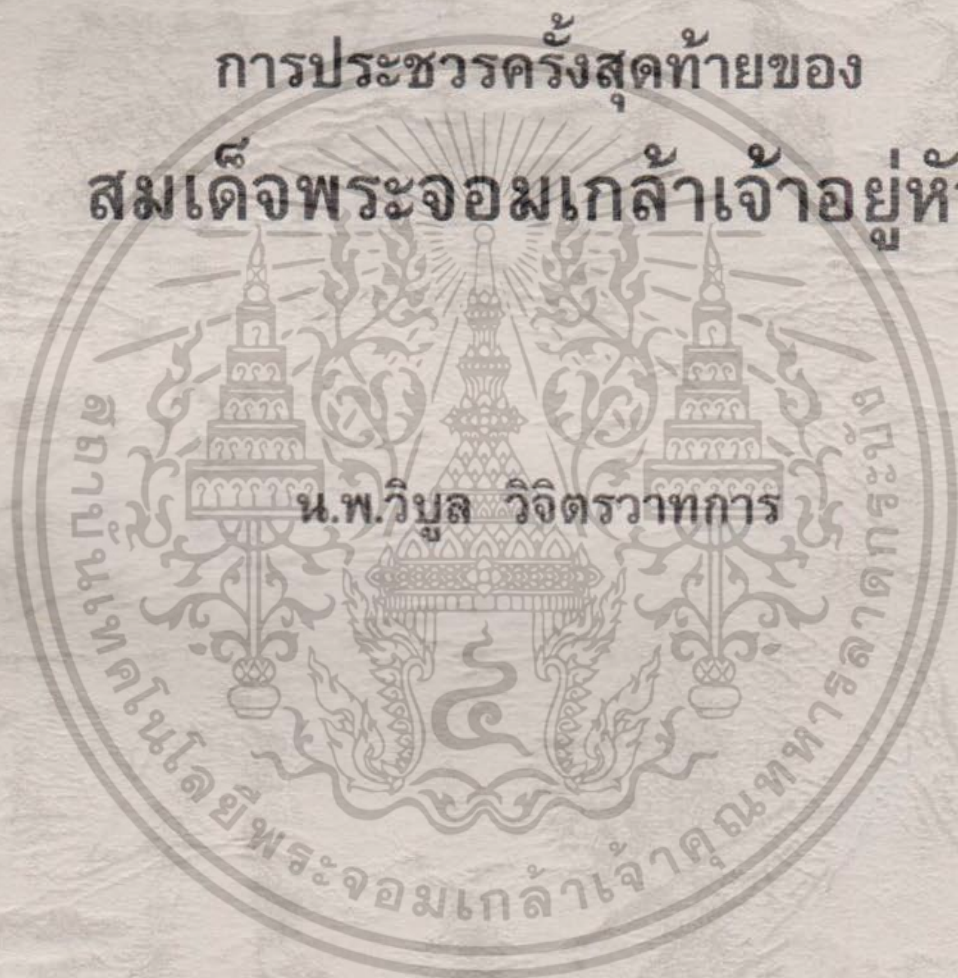

การประหารครั้งสุดท้ายของ
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

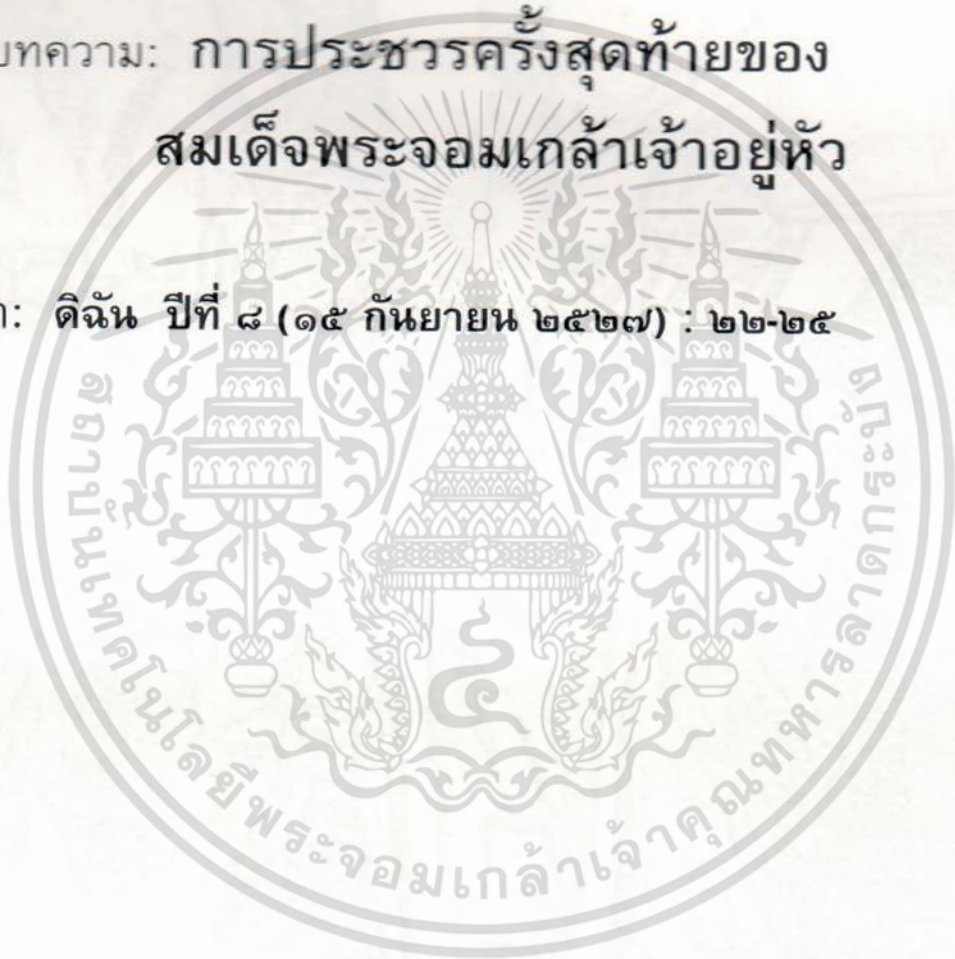

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้เขียน: น.พ.วิบูล วิจิตรวาทการ

ชื่อบทความ: การประวัตรครั้งสุดท้ายของ
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา: ดินน ปีที่ ๘ (๑๕ กันยายน ๒๕๒๗) : ๒๒-๒๕

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีก้นำไปใช้

การประชวรครั้งสุดท้ายของ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

น.พ. วิบูล วิจิตรวาทการ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็นกษัตริย์สยามที่ทรงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง รอบรู้ในหลักพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งซึ้งยังได้ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาต่างประเทศอีกมากมาย นอกจากนั้น ยังทรงชำนาญในตำราโหราศาสตร์ทั้งแบบไทยและฝรั่ง เมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ จึงทรงคำนวณไว้ว่า วันอังคาร ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะโรงนั้น ทางโคจรของดวงอาทิตย์จะทำให้เห็นสุริยุปราคาหมดดวงได้ที่ตำบลหว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงทรงเสด็จลงเรือพระที่นั่งอัครราชวรเดช ออกจากกรุงเทพฯ เพื่อทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทรงประทับอยู่ที่พลับพลาซึ่งก่อสร้างไว้ชั่วคราวเป็นเวลาถึง ๔ วัน เมื่อเสด็จกลับกรุงเทพฯ ได้ ๕ วัน ก็ทรงประชวรไข้จับและเสด็จสวรรคตภายในเวลาไม่กี่วันต่อมา

เรื่องราวเกี่ยวกับการประชวรและสวรรคตของพระองค์นี้ มีผู้เขียนเล่าไว้อย่างละเอียดเจ้านายที่ใกล้ชิดเป็นข้าหลวงผู้หนึ่งคือ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ท่านเขียนเล่าไว้ว่า

เมื่อสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เริ่มประชวรเป็นไข่นั้น ทรงเสวยร้อนสะท้อนหนาวเป็นคราว ๆ พระเสโท (เหงื่อ) ซึมซาบออกมากกว่าที่เคยทรงพระประชวรไข้ในครั้งก่อน ได้เสวยพระโอสถ (ยา) เพื่อแก้ไขพระอาการก็ไม่ดีขึ้น จับสันไปทั้งพระวรกายในเวลากลางคืน ทรงกระหายน้ำและเสวยพระกระยาหารไม่ลง หลังจากนั้น พระอาการก็แปรไปทางอุจจาระธาตุพระบังคนตกเป็นพระโลหิตลิ่มเหลว ไปพระบังคนครั้งใดก็มีพระโลหิตเจืออยู่ทุก ๆ ครั้ง แพทย์หลวงพยายามถวายการรักษาเท่าใด พระอาการก็ทรุดลงทุกที

ในที่สุดทรงทราบว่า การประชวรครั้งนี้จะเป็นที่สุดพระชนมายุสังขารจึงทรงพยายามจัดการธุระกิจต่าง ๆ ให้เรียบร้อยก่อนที่จะสิ้นสวรรคต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ขณะนั้น จางวางมหาดเล็กที่เฝ้ารักษาพยาบาลอย่างใกล้ชิด คือพระยาบุรุษรัตนราช-
พัลลภ ท่านผู้นี้ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นห่วง เพราะพระองค์ได้เลี้ยงดูมาแต่เด็ก
รักเหมือนลูก แต่พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภนี้ ในประวัติศาสตร์กล่าวว่ามักจะทำผิดคนไม่ค่อยดี ทำ
ให้ขุนนางผู้ใหญ่รังเกียจไม่ชอบใจกันหลายท่าน สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงวิตกว่าสิ้น
บุญวาสนาของพระองค์แล้ว พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภนี้อาจจะต้องลำบาก จึงรับสั่งว่า

“ตัวเจ้ากับข้าก็ใช่เนื้อใช่ แต่ได้เลี้ยงดูมาแต่เด็กรักเหมือนลูก ครั้งนี้เจ้ากับข้าจะแยกกัน
อยู่ แยกกันไป ตัวเจ้าแต่ก่อนรักษาตัวไม่ดี ให้เป็นที่รังเกียจผู้หลักผู้ใหญ่ต่อไปภายหน้าไม่มีข้าแล้ว
แต่ทำอย่างนี้จะรักษาตัวไปไม่ได้ ให้กลับใจรักษาตัวเสียใหม่ จะทำการสิ่งใดให้อาเสียดผู้ใหญ่เป็นที่
ตั้งจึงจะดี เจ้าอย่าถือตัวว่ายังมีศรีสุขข้าจะล่าเลิกเจ้าเหมือนกับสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ล่าเลิกข้ากับ
หาบ่นว่าลูกเต้าได้ ทรัพย์สินเงินทองก็เพราะบิดามารดาไม่ใช่หรือ การค่อไปข้างหน้าไม่มีตัวข้าแล้ว
เจ้าอุตส่าห์รักษาตัวให้จงดี”

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ ในขณะนั้นถูกกล่าวหาว่าคบคิดกับพ่อค้าจีนต้มผืนเถื่อนขาย
เรื่องยังอยู่ในข่ายพิจารณาจึงกราบทูลออกตัวต่อพระองค์พระเจ้าแผ่นดินว่า

“ถ้าข้าพระพุทธเจ้าคบคิดกับเจ๊ก ต้มผืนเถื่อนขายผืนเถื่อน เป็นตัวเสียจริงคุกแล้ว
ให้พฤกษเทวดาอารักษ์เทวดาอากาศเทวดา พระเสื้อเมืองพระทรงเมืองและเทวดาที่รักษาพระมหา-
เศวตฉัตร จงบันดาลสังหารผลาญชีวิตข้าพระพุทธเจ้าให้ตายใน ๓ วัน ๗ วัน อย่าให้ได้รับราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณต่อไปอีกเลย”

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงรับสั่งว่า

“ข้ารู้ดอกหนา เจ้าจะคิดอย่างไรจะชั่วอย่างไรข้าเลี้ยงเจ้ามาแต่เล็กแต่น้อย ข้าเห็นเป็นภัย
แก่ตัวเจ้า ข้าช่วยรักษาภัยให้เจ้าดอกที่ข้าสอนเจ้าเมื่อตะก็ไม่ใช่หรือ”

แล้วพระองค์จึงรับสั่งให้พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภไปหาเจ้าพระยาตรีสุริยวงศ์เพื่อฝาก
ตัวขอพึ่งบารมีต่อไป หลังจากนั้นจึงพระราชทานสิ่งของสำคัญบางอย่างให้แก่พระราชวงศ์ที่ใกล้ชิด
เช่น ทรงให้ดลับทองคำลงยา ใส่ทองคำบางตะพานหนัก ๕ ตำลึง สำหรับลงยันต์ด้วยพระดินสอ-
เพชรกับนาฬิกาใหญ่เที่ยงอย่างดีซุ่มหนึ่ง มีเข็มควันเดือนปี ทุ่มโมงกับพระปทุมทำด้วยศิลาองค์หนึ่ง
แก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหาเมลา กรมขุนบาราษฎร์ปักษ์ และพระราชทานนาฬิกาใหญ่มี
แก้วเหลี่ยมครอบ มีเข็มควันเดือนปี ทุ่มโมงพร้อม มีปรอทดูร้อนหนาว ให้แก่กรมชั้นวรจักรธรรนาภาพ

ส่วนพระเจ้าลูกยาเธอที่ยังไม่มีวังนั้น พระราชทานเงินองค์ละ ๓๐ ชั่งทุกพระองค์จะได้
สร้างวังได้ เงิน ๓๐ ชั่งนี้คิดดูชั่งหนึ่งเท่ากับ ๘๐ บาท ๓๐ ชั่งเท่ากับ ๒,๔๐๐ บาท ในสมัยนั้นเงิน
เพียง ๒,๔๐๐ บาท ก็สามารถสร้างวังได้สบาย

ต่อมาวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ จึงรับสั่งให้พระราช-
โกษา กรมพระภูษามาลาไปเฝ้า เพื่อสั่งเสียเรื่องการแต่งพระองค์และพิธีต่าง ๆ หลังจากสิ้นสวรรคต
แล้ว ทรงแสดงความประสงค์ว่า ไม่ปรารถนาจะใช้เครื่องประดับที่เป็นของแผ่นดินให้หมดเปลือง
ต้องเลือกแต่ชิ้นที่เป็นของพระองค์เอง และทรงกำชับให้แจกส่วนสำคัญของพระวรกายต่อพระโอรส
ธิดาโดยทั่วไป ทรงตรัสแก่พระราชโกษาว่า

เฝ้ากราบทูลว่า หนึ่งสิ่ง อีกหนึ่งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“เมื่อข้าไม่มีตัวแล้ว เจ้าจะทำในสรีระร่างกายของข้า สิ่งใดไม่เป็นที่ชอบใจอยู่แต่ก่อน ขออย่าได้ทำ เป็นต้นว่าแหวนที่จะใส่ปากผี เอาเชือกผูกแหวนแขวนห้อยไว้ที่ริมฝีปากกลัวผีจะกลืนแหวนเข้าไป อย่างนี้จงอย่าได้ทำแก่ข้าเลย แต่อย่าให้เสียธรรมเนียม แหวนที่จะใส่ปากนั้น ให้เอาเชือกผูกแหวนแขวนที่เข็มกลัดคอเสื้อ เพชรที่ข้าได้ว่าขอไว้นานแล้ว เมื่อจะตายจะเอากลัดไปด้วยราคาก็ไม่มากนัก เพียง ๕๐ ชั่ง เศษ (ประมาณ ๔,๐๐๐ กว่าบาท) แล้วจะได้ทำพระฉลองพระองค์ด้วย เข็มขัดที่จะคาดนั้น อย่าให้เอาของแผ่นดิน ให้เอาของเดิมของข้า ที่สมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ซื่อกรมหลวงพิทักษ์มนตรีนั้น แหวนที่จะใส่นั้นได้จัดมอบไว้แล้ว ให้ไปถามพ่อกลางคูเกิด สักวาเครื่องต้นเอาสายที่ข้าทำใหม่อย่าให้เอาสายสำหรับแผ่นดิน ให้เอาของที่ข้าทำใหม่

การอื่น ๆ นอกนั้น ก็ให้ไปปรึกษาพ่อกลางคูเกิด แต่อย่าให้เกี่ยวข้องเป็นของแผ่นดินของแผ่นดินนั้นเจ้าแผ่นดินใหม่ท่านจะได้ใส่เสียบพระนคร เมื่อเอาโกศลงเปลื้องเครื่องให้คันทูในปากฟันมีก็ให้เอาไว้ให้หมด จะได้แจกลูกที่ยังไม่ได้ให้พอกัน ถ้าฟันไม่พอกัน ให้ถอดเอาเล็บมือ ถ้าเล็บมือไม่พอ ให้ถอดเอาเล็บตีน แบ่งปันกันไปกว่าจะพอ”

ในเย็นวันนั้น จึงรับสั่งให้พระศรีสุนทรโวหาร (พิง) เปரியัญเข้าเฝ้าที่ข้างพระบรรทม เพื่อจดพระราชนิพนธ์คำขอขมาและลาพระสงฆ์เป็นภาษามาลี ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยไว้ดังนี้

‘ขอเดือนสงฆ์จรงู เมื่อครั้งดิฉันเป็นภิกษุอยู่ ดิฉันได้กล่าววาจาขึ้นเนื่อง ๆ ว่า เพราะดิฉันได้เกิดแล้วในวันมหาปวารณา เมื่อจะทำกาลเถาในวันมหาปวารณาป่วยหนักลง ภิกษุสงฆ์สามเณรช่วยนำไปยังที่สงฆ์ประชุมธรรมมหาปวารณา ณ โรงอุโบสถ ประกอบไปด้วยกำลังเช่นนั้น ด้วยกำลังเช่นใดเล่า ดิฉันจะพึงปวารณาจะสงฆ์ถ้วน กำหนด ๓ คำได้แล้ว ทำกาลเถา ที่เฉพาะหน้าสงฆ์ ความที่ดิฉันทำได้ครั้งนี้จะเป็นกรรมดีเกี่ยวหนอ ความทำได้ครั้งนี้ จะเป็นกรรมสมควรแก่ดิฉันเกี่ยวหนอวาจาเช่นนี้ ดิฉันได้กล่าวแล้วเนื่อง ๆ เมื่อครั้งเป็นภิกษุ บัดนี้ดิฉันเป็นคฤหัสถ์เสียแล้วจักทำอะไรได้ เพราะเหตุนั้นดิฉันจึงส่งเครื่องสักการะเหล่านี้ไปยังวิหาร บูชาสงฆ์ซึ่งทำปวารณากรรมกับทั้งพระธรรมด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้ทำให้เป็นประหนึ่งตน

วันมหาปวารณานี้ก็เป็นวันพฤหัสบดีเช่นกับวันดิฉันเกิดเหมือนกัน อาพาธของดิฉันก็เจริญเกล้า ดิฉันกลัวอยู่ว่า จะทำการกาลเสีย ณ เวลาวันนี้ ดิฉันขอลาพระสงฆ์ภิกษาท พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธ แม้ปรินิพพานแล้วนาน นมัสการพระธรรมนอบน้อมพระอรียสงฆ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ดิฉันได้ถึงพระรัตนตรัยอย่างไรเล่าว่าเป็นสรณะที่พึ่ง โทษล่วงเกินได้เป็นไปล่วงดิฉันผู้พาลอย่างไร ผู้หลงอย่างไรผู้ไม่ฉลาดอย่างไร ดิฉันผู้ใดได้ประมาทไปแล้วด้วยประการนั้น ๆ ทำอกุศลกรรมไว้แล้ว ณ อตภาพนี้ พระสงฆ์จงรับโทษที่เป็นไปล่วงโดยความเป็นโทษเป็นไปล่วงจริงของดิฉันผู้นั้นเพื่อสำรวมระวังต่อไป

บัดนี้ดิฉันได้ทำความอธิษฐาน การสำรวมในศีล ๕ แล้ว นมัสการความธรรมในใจเช่นนี้ ดิฉันได้ให้เกิดขึ้นศึกษาอยู่ในขั้นทั้ง ๕ อายุตนภายใน ๖ อายุตนภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ สัมผัส ๖ เวทนาที่เป็นไปในหกทวาร ๖ สิ่งใดที่สัตว์มาถือเอามันจะพึงเป็นของหาโทษมิได้ อนึ่งบุรุษมามีคมันสิ่งไรไว้จะเป็นผู้หาโทษมิได้ สิ่งนั้นไม่มีเลยในโลก

ไม่ว่ากรรมใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ดิฉันมาศึกษาการยึดมั่นอยู่ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งหลายทั้งปวงใช้ตัวคน ย่อมเป็นไปตามปัจจัย สิ่งนั้นใช่ของเรา ส่วนนั้นไม่เป็นเรา ส่วนนั้นมีใช้ตัวตนของเรา ดังนี้ ความคลายใด ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย ความตายนั้นไม่น่าอัศจรรย์ เพราะความตายนั้นเป็นธรรมดาของสัตว์ทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้าจงเป็นผู้ไม่ประมาทแล้วเถิด ดิฉันขอลา ดิฉันไหว้สิ่งใดดิฉันได้ผิตพลั่ง สงฆ์จงอดสิ่งทั้งปวงนั้นแก่ดิฉันเถิด

เมื่อกายของดิฉันแม้กระสับกระส่ายอยู่ จิตของดิฉันจะไม่กระสับกระส่าย

ดิฉันมาทำความไปตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าศึกษาอยู่ด้วยประการดังนี้'

เหตุการณ์ขณะเสด็จสวรรคตนั้น เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงได้จับบันทึกไว้อย่าง

ละเอียด มีใจความดังนี้

'ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม ๖ บาท จึงรับสั่งเรียกพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภว่า พ่อเพ็งเอาโถมารองเบาให้พ่อที พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ จึงเชิญเอาโถพระบังคนขึ้นไปบนพระแท่นถวาย ลงพระบังคนแล้วก็พลิกพระองค์ไปข้างทิศตะวันออก รับสั่งบอกว่าจะตายเดี๋ยวนี้แล้ว แล้วพลิกพระองค์หันพระพักตร์สู่เบื้องตะวันตก ก็รับสั่งบอกอีกว่า จะตายเดี๋ยวนี้แล้ว แล้วก็ทรงภาวนาว่า อรหันต์สมา สัมพุทธโธ ทรงอัญเชิญไปแล้วผอนอัสนาสะปัสสาสะเป็นคราว ๆ ยาวแล้วผอนสั้นเข้าที่ละน้อย ๆ ทางพระสุรเสียงมีสำเนียงดัง โธ โธ ทุกครั้ง สั้นเข้า โธ ก็เบาลงทุกที ตลอดไปจนยามหนึ่งก็ดังครอกเบา ๆ พระระฆังยามหอนวดลทศน์ไนย์อย่าง่าง ๆ นกตุ๊ดก็ร้องขึ้นตุ๊ดหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จสู่สวรรคต'

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๔ ทรงเริ่มพระประชวร หลังจากเสด็จประพาสจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้เป็นเวลา ๒ อาทิตย์พอดี ในประวัติศาสตร์มักจะกล่าวกันว่า ทรงเป็นไข้ป่าพระอาการหนักจึงสิ้นพระชนม์ คำว่าไข้ป่านี้ เราเข้าใจกันในสมัยนี้ว่าเป็นโรคมาเลเรีย (Malaria) แต่เมื่อเราพิจารณาข้อความ ที่เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ข้าหลวงมหาดเล็กบันทึกไว้นี้จะรู้สึกขงใจ เพราะพระอาการต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุไม่ต้องตรงกับลักษณะของโรคมาเลเรียเลย ยกเว้นการมีไข้จับสั่นเท่านั้น จะสังเกตได้ว่าพระอาการที่กล่าวถึงนั้น ไปทางด้านไข้ขึ้นสูงจนพระเสโท (เหงื่อ) ออกท่วมกายปวดเสียดที่ท้อง เพราะตอนหนึ่งในจดหมายเหตุบันทึกไว้ว่า

รับสั่งหลวงราไชว่า หมอชา ข้ามีธุระจะทำการ หมอช่วยแก้ไขดับทุกขเวทนาลมที่เสียดแทงให้ถอยลงสักหน่อย จะได้หรือไม่ได้ หลวงราไชรับสั่งว่า จะฉลองพระเดชพระคุณได้ด้วยเกล้า หลวงราไชก็แก้ไขถวายอยู่จน พอพระอาการพระวาโยที่เสียดแทงขึ้นคลายลง'

นอกจากนั้น พระอาการแปรไปทางอุจจาระธาตุ ซึ่งออกปนกับเลือด จึงกล่าวไว้ว่าพระบังคนตกเป็นพระโลหิตลิ่มเหลวร่างกายเสียน้ำจนเกิด Dehydration ทำให้ทรงเชื่อกะหายน้ำนัก อาการเหล่านี้มักจะไม่พบในบุคคลที่เป็นโรคไข้ป่ามาเลเรียแต่เกิดขึ้นกับผู้เป็นโรค Dysentery คือโรคบิด อาจจะเป็นไปได้ว่า เมื่อประทับอยู่ที่พลับพลาตรงตำบลหว้ากอ แขวงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นี้ พระกระยาหารที่เสวยหรือน้ำที่ดกมาถวาย จะไม่สะอาดเพียงพอมีเชื้อโรคที่สมัยนี้เรียกว่าไม่ว่ากรณิใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Shigella หรือ Salmonella ปะปนอยู่ได้ เราทราบดีว่าเชื้อแบคทีเรียทั้งสองนี้ สามารถทำให้เกิดอาการไข้จับสั่น เหงื่อออกปวดท้อง และอุจจาระเหลวปนกับเลือด และเมื่อร่างกายเสียน้ำจนเกิดแห่งขึ้น ความดันโลหิตจะลดลง จนเข้าเขตช็อคถึงแก่สิ้นชีวิตได้

สรุปแล้วเมื่อดูพระอาการต่างๆ จากสายตาของนายแพทย์สมัยใหม่ ทำให้คิดว่าพระองค์คงมิได้ประชวรและสิ้นพระชนม์เพราะโรคไข้ป่า น่าจะเป็นเพราะโรค Dysentery เป็นสาเหตุมากกว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระประชวรเมื่อวันอาทิตย์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลาทุ่มเศษ เมื่อถึงวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จึงสวรรคตในเวลายามหนึ่งหลังจกดำรงอยู่ในราชสมบัติ ๑๘ ปี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารนเป็นเอกสารทสวงนเวลาทวกับการเงานเพอการทกอไทนผ ไมอญูเดทททททท
ไมวากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระชนม์มายุังน้อย

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะยังทรงผนวชเป็นพระภิกษุ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้